

Теофан ПРОКОПОВИЧ (справжнє ім'я – Єлезар або Єлїсїй) – український і російський церковний і громадський діяч, учений, педагог, драматург, поет, перекладач, публіцист. Народився 17 червня 1677 року (за іншими даними – 9, 19, 26, 29 червня; 1781, 1784 року) у Києві в родині дрібного торговця, рано залишився сиротою й потрапив під опіку хрещеного батька (материного брата) Теофана Прокоповича, ректора Києво-Могилянської колегії. Здобувши прекрасну освіту: початкова школа при Києво-Братському монастирі (1684–1687), Києво-Могилянська колегія (1688 – середина 1690-х), польська уніатська школа у Львові (1696–1697), Римська єзуїтська колегія св. Атанасія (1697–1701), осягнувши латину, старогрецьку, іврит, кілька європейських мов, античну та західноєвропейську літературу та філософію, найновіші досягнення природничих наук, запалившись ідеями Ренесансу та Реформації, він повертається на Батьківщину із мріями про могутню Руську державу та сильного, просвіченого, діяльного володаря. Далі в житті Прокоповича виразно

накреслюються два періоди: київський, пов'язаний з ідеалізацією гетьмана Івана Мазепи та Козацької держави; петербурзький – його переїзд до Московії на службу до царя Петра I.

Так, 1702 року в Почаєві Прокопович знову приймає православ'я та чернечий постриг під іменем Теофан (на честь дядька), 1704-го – приїжджає до Києва, починає працювати професором Києво-Могилянської академії. Викладає поетику (1705), риторичку (1706), філософію, фізику, арифметику, геометрію (1707–1709). 1710 року стає ректором академії.

Восени 1716 року за викликом Петра I виїжджає до Петербурга, стає головним помічником царя в церковних справах. 1718 року висвячується на Псковського і Нарвського єпископа, 1721 року стає віце-президентом Синоду, 1725-го – єпископом Новгородським. Формує і розбудовує російську академію наук, у низці праць вмотивовує церковні реформи, розпочати царем, виказує проїмперські настрої. До певної міри він робиться заручником свого ідеалу “просвіченої монархії”: після Полтавської трагедії 1709 року, страшної поразки, яку потерпіли не тільки Карло XII і Мазепа, а вся Малоросія, сплюндрована московитами, він зневірюється в національній потугі розбратаного краю і йде на службу до сильнішого.

Останні роки життя “найосвіченішої людини всієї Російської імперії”, “істинного Златоуста”, зачинателя літературного класицизму, видатного книголюба минули в тяжкій душевній терзанні та каятті. Помер 8 вересня 1736 року, похований у Новгороді.

3 липня 1705 року на горі Щекавиці в Києві вихованці академії вітали Івана Мазепу постановою трагедокомедії “Володимир”, написаної Теофаном Прокоповичем. Твір ушлявлює культурницьку і державотворчу діяльність гетьмана, називає його істинним сином і наступником одного з найвеличніших руських князів, якому “отець” передав турботу і відповідальність за вітчизну, наснажує на нові добродійні справи.

Переклад із церковнослов'янської мови Валерія Шевчука.

ВОЛОДИМИР

[Виклад змісту з Крехівського рукопису]

Володимир, усіх словеноруських країн князь і повелитель, Духом Святим приведений від безвір'я тьми у великий Євангельський світ у літо від Різдва Христового 988¹. Тепер же у преславній Академії Києво-Могило-Мазепіянській Київській, яка вітає ясновельможного його царської величності Війська Запорозького, обох боків Дніпра гетьмана і кавалера славного чину святого Андрія-апостола Івана Мазепу, превеликого свого ктитора, розгляд руському роду від добродійних руських синів, які добре

тут виховуються, дією, що від поетів зветься трагедокомедія, літа Господнього 1705, показана липня [3] дня.

ДІЯ I

Ява 1

Ярополк, брат Володимировий, ним-таки вбитий, через славу, яка пронеслася, що Володимир хоче прийняти Христову віру, виходить із пекельних безодень, ніби посланий од демонів, щоб учинити перепону братньому намірові.

Ява 2

Ярополк знайшов верховного жерця й волхва на ймення Жеривіл, відкриває йому

Володимирову думку, при тому повідає, яким чином і сам був убитий. Жеривіл, роз'ятрений, обіцяє всю свою чарівницьку силу подвигнути на князя.

ДІЯ II

Ява 1

Жрець Куроїд трубить на празник бога Перуна, який настав, закликаючи людей до принесення жертви.

Ява 2

Виходить інший жрець, на ймення Піяр*, і забороняє Куроїду, щоб не рухав марно народу, бо жертвопокладення не буде, і то з тієї причини, що пізнав неготовність велебного Жеривола. Оповів, як його бачив: біг через пустелю й демонів закликав.

Ява 3

Приходить скорботний Жеривіл до знчених жерців і, марно від друзів тішений, оповідає про обіцяну допомогу. Але, побачивши тут дивним видінням трус ідолів, перестрашився і співає чарівницьку пісню, закликаючи духів на поміч.

Ява 4

Біс Світу й біс Огуди приходять на голос жерців і обіцяють бажану поміч.

Ява 5

Біс Тіла, чи плотської Похоті, десь трохи загаявшись, прибігає й оголошує себе готовим також допомогти.

ХОР ЧИ ТОРЖЕСТВО

Жерці, утішені від бісів, чарами оживлюють ідолів і з ними разом перед перемогою торжествують і скачуть.

ДІЯ III

Ява 1

Володимир із Борисом та Глібом, синами, бесіднують про посла, присланого від грецького царя, який подав раду, щоб узяти віру Христову.

Ява 2

Жеривіл, попросивши князя його прийняти, приносить скорботну звістку про те, що боги вельми розболілися, через що просить од Володимира допомоги й милості. Але князь, збуваючи марнотну печаль сміхом, – він іще не знає поради царської – відсилає на час волхва,

наказуючи, щоб, коли прийде посол, повернувся й перемиг словесним змаганням.

Ява 3

Зайшов посол, заходить і Жеривіл із іншими. За велінням княжим починає змагатися з Філософом і багато запитань буйнослівно із пихою ставить. Князь, прогніваний його дерзновенням, проганяє жерців геть.

Ява 4

Філософ проповідь подає:

- 1) Хоч і невидимий є Бог, одначе буття його явне є.
- 2) Що один є Бог.
- 3) Що вік майбутній є.
- 4) Про створення світу й людини.
- 5) Про падіння людини.
- 6) Про утілення Сина Божого та інші одкровенні таїни.
- 7) Нарешті проповідує майбутній судний день і конечно Володимира до віри прихляє.

ДІЯ IV

Ява 1

Володимир синам своїм сон оповідає, в якому він застрашився від навадження різних видів дияволів.

Ява 2

Володимир, відіславши синів, терпить спокуси. Світ же йому помисли горделиві, біс же Огуди – огудні, Плоть же – плотські наводять. Він-бо, так пробуваючи, нарешті всі спокуси долає і йде до здійснення Господньої волі.

ХОР

Зваба з численними другинями кличе Володимира, щоб повернувся, і всілякими пристрастями, веселими і скорботними, лік собі змішує. Коли ж не була почута, загрожує йому помститися.

ДІЯ V

Ява 1

Куроїд і Піяр плачуть на скинення ідолів, що сталось у Києві за Володимировим повелінням, також і на хворобу чесного Жеривола.

Ява 2

Мечислав, вождь руських воїв, будучи в дорозі, находити на жерців і, бачачи ідолів, які стоять, осварює переступників княжої волі. Вони ж бо про це наче й не відали, ба-

*Піяр – очевидно, від слова "пїти" – співати.

гато брешучи, заперечують. Мечислав, докоривши, прогнав жерців, ідолів же разом із воями крушить. Це учинивши, один із воїв, на ймення Хоробрий, оповідає Мечиславу (який не був при Володимировому хрещенні), в який спосіб та чин ішов до хрещення Володимир і як було прикрашено храм.

Ява 3

Приходить до Мечислава Вісник із епістолею від Володимира, в ній-бо Володимир оповідає про своє хрещення – ніби луска від очей йому чудовно відпала. Посилає у дар Мечиславові щита та хоругву, обоє хрестом означеновані. Мечислав із воями торжествують.

ХОР

Святий Андрій радіє, що здійснилося його проречення (бо колись, поставивши хреста на Київських горах, з'явив, що благочестя має тут засяяти). Також духом пророкує про речі, які ще будуть у Русі: про мучеників, про печерських преподобних, про численні церкви, про Батієве нашестя, потім і про російських* світил, котрі нині квітнуть славою, панів, і ктиторів, і добродійників наших.

ПРОЛОГ

[За списком Тихонравова]

Служачи звичайному уставу, що утримується в нашій Академії від давніх літ, тут і ми, хоч і найостанніші, подаємо вам на огляд незрілі плоди трудів наших, високоїмениті і добродіє слухачі! І не що інше, тільки повість про навернення до Христа рівноапостольного нашого Володимира намислили поставити звичайною дією з тієї причини, що й до місця цього годиться і, гадаємо, відповідає слухачам: пригідний дому є образ пана, властива пам'ять синам отця, який далеко відійшов (це ж бо дід Володимира, це ж бо і Володимирові діти, народжені від нього святим хрещенням), що більше за всіх і красніше на тобі являється, ясновельможний пане, ктиторе і добродію наш², якому й зведення вітчизни цієї Володимирової після царя є від Бога вручене. Тож, йдучи Володимировими, рівними йому перемогами, рівним про Русь дбанням, лице його, як батьківське син, на тобі показує. Отож це зображення прийми від нас, як його великий наступник, замість привітання. Зри себе самого у Володимирі, зри у видовищі цьому, як у дзеркалі, свою хоробрість, свою славу, свій союз любові з монаршим серцем, своє правдиве добролюб'я, свої щирі до православної

апостольської єдиної церкви католицької віри³ нашої ревність та дбання.

ВОЛОДИМИР

Трагедокомедія

ДІЯ I

Ява 1

ЯРОПОЛК

З безодень, із вогню я виходжу, з геєни,
Той Ярополк, що братнім мечем убійний,
Володимирів брат я. Ні! Голос то ложний,
Не брат є Володимир, бо мій брат безбожний
Братоубивця!⁴ Зваба! Хоч красне буває
Ім'я, але незгідно із ним виступає:
Володар миру – ймення хоча й знаменує,
Та рідний брат на мене криваво воює.
Це брат мій! Горі! Горі! Скаженеє слово!
То ворог, супостатець, моєї жрець крові!
Чи братньої любові знамення, чи щирість
Така до брата? Віку! Лукаві без міри
О дні! Хай вас зморочить цей морок нежданий!
Я ж де? О важко! Де я, скажіть, окаяний?
Що бачу? Київ, може? В біді я, у горі!
Померши раз, повинен померти в повторі.
Навіщо ж і для чого, плачевний юдоле
Пекельний, сюди вивів мене? Оце поле
Великий сум і люту ганьбу покриває:
Побачить Володимир, убить забажає
Удруге. Та не зможе меч духа забити!
Однак яка хмара й скорбота не зріти
Місця оці, – і княжий престол, і державу
Русі всієї, також великою славу
Заздросний брат тримає. А я рани маю
І смерть узяв гірку, хоч був цього краю
Наслідник, отчич, дідич. І хто із вас, боги,
Призвів до того? З вас чи один, а чи многі
Речам даєте промисл? Така оце ваша
Є правда? Братовбивця живе, честь прийнявши.
Того убив на смерть, хто в житті неповинний,
І кинув у рів темний! Учинок безчинний
Є вашого зібрання, боги! Яка ж сила
І ворожнеча в місто оце понудила
Мене прийти із пекла? Скорбота велика
Є там, гризе гіркіше вогню чоловіка
Невмольна заздрість. Тут-бо з'їдає утробу
Мою заздота, тягне несхильно до гробу
Унутрішня хвороба. Ні, ліпше згібти!
Не могу, окаяний, на край оцей зріти
Квітучий врага свого, хоч рідного брата!
Отут його багатства, тут царська палата,
Тут – ворог на престолі сидить превисокім
У честі, а на інших звеличено оком
Зоріє. Дорогий він, і світлий, і златий,
І перед ним не можуть всі інші постати,
Прийнжено гибіють, а інший під ноги

* *Тобто малоросійських.*

Упав, лежить бездушний, тріпоче з тривоги.
Численні іноземці приходять з дарами
І паном звуть! Боярством оточений сам він,
Туди-сюди ступою пружинисто ходить,
Понижує всіх, гордо брову круту зводить.
О важко мені, важко! До решти зникаю,
Від заздрості згибаю і не відчуваю
Утроб палахкотючих. Це чин неможливий
Не заздрити такому! Та ж брат неправдивий!
Добру-бо брата заздрить у власній частині
Брат щиро, і цю пристрасть не вситити нині.
Коли ж у братній крові меча не впоїти,
Яких же зол бажати йому учинити?
Очам тяжкий, о граде, моїм! О лихого
Розбійника жилисько! Мабуть, отакого
Достойний князя ти є, коли чужа болість
Тобі не заболіла. Неправди доволі
Й біди в тобі є, місто! До того повсюди
Приходить вістка, звідкільсь приходять на людя:
Закон Христовий має в тобі поселити –
З богами Володимир почне брань чинити.
Христе! Якщо ти цар є і Господь усього
Живого, де є правда? Де істинне того
Неложнее мірило? Убивця у славі
Вінчається від тебе? Чи справді державі
Догідний твоєї буде? Чи рідної крові
Губитель тобі любий? О суд не до мови!
Ви ж, кращі боги, ліпше сюди призовіте
Уми позірні, гляньте, що буде творити!
Не досить брата вбити вже Володимиру.
Він на богів бажає знести брань безмірну.
Що думаєте? Ти ж бо найперш, о державний
Перуне? Адже бачив: мене той злославний
Вбивав мучитель, – стріл-бо своїх очевидних
Не випустив і цих-от лишив як безбідних
Розбійників, зберіг їх! Глянь, що має стати:
Мій брат тебе самого бажає попрайти.

Ява 2

Жеривіл – волхв, Ярополк.

ЖЕРИВІЛ

Це хто отак богів-бо ганьбить?

ЯРОПОЛК

Стій, не бійся!

ЖЕРИВІЛ

О зле мені!

ЯРОПОЛК

Не бійся!

ЖЕРИВІЛ

Перуне, втрутись,
Дай поміч, сильний Боже!

ЯРОПОЛК

Чому мов безумний
Зробився, Жериволе? Чи ж діторозумний

Тобі вік повернеться? Мене ж чи не знаєш,
Хто я? Постій, не бійся! Який біс торсає
І нітить тебе важко?

ЖЕРИВІЛ

Володарю, знаю:
Князь Ярополк ти певно.

ЯРОПОЛК

Тебе що жахає?
Можливо, вигляд в мене?

ЖЕРИВІЛ

Я мертвого чую,
Тож страх бере, як бачу особу твою я.

ЯРОПОЛК

Це відаю, що мертвих уздріти живії
Без трему неспроможні, та ж видива тії
Чи ж є страшні для тебе? Таємним-бо словом
Камінні від гробівців зриваєш покрови
І те, що загнилося, побуджуєш тіло.
Лісних бездушних духів й геєнських-бо сила
Тобі підлегла завше, і на твої чари
Міниться сонце й зорі міняться стожарні.
У тьму день переходить. Здавна зі тьми тої,
В геєні, нарікає, з країни земної
Той голос, що приходять, – це співи таїни
Твоєї, і зібрання все наше в хвилині
Тріпоче, хіба цар лиш один не жахнеться,
Пізнає голос, а як багато стечеться
В полках до нього духів: “Поспішно летіте, –
Віща, – що Жеривіл вам накаже, творіте!”

ЖЕРИВІЛ

Я є задовільний
З його любові, але в собі сам невірний.
Не у свободу, в рабство і тілом, й душею
Був вірно записався я кров'ю своєю.
Недавно надіслав він дар цінний, чудовий –
Посудину зі золота, що силою повна.
Від неї коли трохи, бува, випиваю,
То з мертвими та біссям зійтись дерзаю
Безстрашно. Тебе ж нині нараз застрашився.
Бо сили я твоєї, мабуть, не напився.
Володарю, прости-бо! Не буду твоєму
Величчю супротивний. Будь міццю моєму
Ти малодушню!

ЯРОПОЛК

Годі! Не маю догани
І царськими не треба бридити дарами.

ЖЕРИВІЛ

О вісті превеселі! Кого бачу, княже?
Ти Ярополк, пізнав! Хай твоя милість скаже,
Чому до нас прибув ти від мертвих?

Вас ради.
 Це як?

ЯРОПОЛК
 ЖЕРИВІА

У ваших бідах бажаю відрати.
 Чи не прийшло до слуху, що вам заміряє
 Новий князь?

ЖЕРИВІА
 Щось нове? Давно він з'являє
 Свою прелютість, вбив-бо тебе, свого брата.

ЯРОПОЛК
 Великим богам жертву він хоче давати.

ЖЕРИВІА
 Що чую?

ЯРОПОЛК
 Християнський закон хоче взяти.
 Замислив від богів-бо він наших відстати –
 Таке бажа.

ЖЕРИВІА
 Га! Га! Га! Я істинне слово
 Без вісті тої власне повім, дещо нове,
 Чого ви не свідомі, бо я, скажу вірно,
 Мав перший тут підозру: почав лицемірно
 Богам своїм служити. Почуй тайну дивну!
 Вій до богів клав спершу й жерців щедроживну
 Був руку, коли ж жертву приносив, то мали
 Ми торжество, і радість, й веселощі знали,
 Та й свято: воли тлусті і тлусті корови
 Вбивалися, страв досить з такої любові
 Не лише боги мали, й жерці всі при тому –
 Ми голоду не знали при дбанні такому.
 А ще, повір, о княже, Перуна жрець, Бога,
 Мав живота уповні від туку значного.
 З Перуном (знаєш добре, що хочу сказати)
 Багато із них тілом змогли б дорівнятись.
 Та щедрість свою раптом змінив князь на сором:
 Учора дав худого козла перетвором,
 Старого понікуди, що був безтілесний –
 І вморений, і зсохлий, для жертви безчесний,
 Лихий, тонкий, не міцний, безкровний,
 безплотний.
 Іще ножа не вбили, а смерть самохотна
 Його взяла – це гнів, мо', убив його Божий,
 Крім шкіри, в нім нічого, такий недогожий,
 Під шкірою, крім костей, і тіла нітрохи.
 І що це він гадає? Який це час плохий
 Настав, не нам нужда ця вчинилась, – а м'яса
 Не ївши, помруть боги!

ЯРОПОЛК
 До того тим часом
 Поб'є їх Володимир. Дерзнувши пролити
 Кров братню, забажає й богів він побити.

ЖЕРИВІА
 О люта дерзновенність! Скажи і детально,
 Молю, яким це чином таку от безжальну
 Підняв на тебе смерть він? Я знаю-бо нині,
 Що тільки як брат брата вмертвив у безчинні.

ЯРОПОЛК
 Відомий вам давніший наш свар, це не буде
 На подив. Є незгоди і часто, ми ж люде!
 Погляньте, як не рівні братове бувають.
 Агей! Надміру серце вони вивищають!
 Цей Володимир – менший і віком, і чином.
 Не дбав, однак, нітрохи, щоб ми без упину
 Жили у мирі, давню злобу мав. Я миру
 Просив у нього, але не вимірять міру
 Його злобі. Не міг він і явно, й оружно
 Мене відтак здолати, здолав тож безмужньо,
 Бо за меча взяв звабу: удав, що він мирний
 У слові, в серці ж – трута, носив яд звіриний.
 Він із смирення мого сплів хижії сіті
 На мене і покликав себе навістити,
 Ще й заповідь ствердити. Простий я, нічого
 Не бачив у любові на вияв лихого,
 А де любов не вірна, там свари не гинуть,
 Бо там любові вияв у вірі не плине.
 Пішов відтак до брата. О день і час лютий!
 Куди пішов, безумний? Та ж тричі на путті
 Спіткнувся кінь і ворон на очі з'явився,
 У третій час світ тричі, як ввечері, тьмився.
 Ще друг мене спиняв був, давав раду добру,
 Та годі зупинити устав Божий впору.
 Підходжу до дверей я, гадавши, що ними
 Заходжу у дім братній, – ввійшов у тьму зримо.
 Поріг переступив я. Извідси і звідти
 Був на мечі піднятий. По тому тіснити
 Моїх всіх воїв стали. Я сам з двома брався
 Даремно, на мечах-бо угору піднявся,
 Як той ведмідь, якому ловець в груди сильний
 Загнав рожна – він рветься даремно,
 бездільний
 Роз'ятрює гнів, б'ється і кріпко, й потужно.
 Але залізо входить все глибше оружне.
 І я так, бідний, брався, нарешті безсило
 Упав, відтак валялось і смикалось тіло
 В крові своїй, нарешті спустив свою душу.

ЖЕРИВІА
 Не можу того чути, помститися мушу!
 О боги! Поможіте! Кому мої пісні
 Ще сильні і щось можуть, йдуть хай у безвісні
 Місця, в печери, пущі, глибинь, ріки, в гроб'я,
 В великої Матірки глибоке утроб'я.
 Здвигну я мертвих, з пекла, з повітря і водних

Зберу я духів, звірів також mnogородних
Покличу купно, змії придуть страховидні:
Полоззя, гаддя, смоки, скорпії єхидні.
Стягну я сонце з неба, зморочу світила,
У ніч день перетворю, з'явлю свою силу!

ДІЯ II

Ява 1

КУРОЇД-ЖРЕЦЬ

(Співляє)

Вчуйте празничного рога,
День прийде Перуна-Бога,
День шумний, бурний і жасний,
Празник грімко-велегласний.
Учувайте, руські люди!
Хати і знаряддя, труди,
Куплі і торги кидайте
Та на празник поспішайте!
Корови, воли готуйте,
Тлусті жертви подаруйте.
Бог – вогонь блискавкопустний –
М'ясо любить вельми тлусте.
Вчуйте празничного рога,
День прийде Перуна-Бога,
День шумний, бурний і жасний,
Празник грімко-велегласний!

Ява 2

ПІЯР

Перестань, Куроїде, вже годі, вже годі!

КУРОЇД

Що таке, о Піяре?

ПІЯР

Марнотно в народі
Те голосиш: не буде, не буде-бо свята
Й жертви, люд не закликуй.

КУРОЇД

Це Грому присвятний
Празник.

ПІЯР

Та не готовий Жеривіл вчиняти.

КУРОЇД

Це ж бо як не готовий?

ПІЯР

Не прийде на свято.

КУРОЇД

Чом не прийде?

ПІЯР

Бо він не готовий на жертви.

КУРОЇД

Мені дайте, о боги, щоб я отак терти
Своїх кур зумів доста, як він, що всеціло
Тре воли ті безмірні на значене діло.
Що потрібно, будь ласка, скажи.

ПІЯР

Він не має, –
Як це бачу, – часу.

КУРОЇД

Річ оту подивляєм.
Йому ніколи жерти?* Ти звабився, друже,
У те віриш, я віри в такеє не йму же.
Він бажав, аби празник був безперестанний.
Скажу дивне: я бачив, коли він, напханий
Тими жертвами вельми, лежав в холодочку,
Животяру подібну на добру мав бочку.
Так бувало, одначе, як ситість велика –
Це знамення на голод і спраги притика.
Скреготатимуть зуби, як часто, без міри
Вуста й горло здвигати. Достойне-бо віри
Твоє слово, Піяре, – “часу, мов, не має” –
Жеривіл жре і сплячи.

ПІЯР

Не так це сприймаєш,
Куроїде мій любий, Піярове слово!
Я сказав, що “не має часу” – не готовий
Він до свята.

КУРОЇД

Зубів, мо', не вигострив, може,
Шлунка, мо', не звільнив він?

ПІЯР

Не лайся, небоже!
Чи не гріх це дерзотний, як смішки творити
Із велебного мужа? Він свята не творить –
Цього досить сказати.

КУРОЇД

То він нас поморить
Голодом.

ПІЯР

Потерпи ти.

КУРОЇД

Скажи-но, яка є
Незвичайна потреба?

ПІЯР

Та ж дрова збирав я

* Тут гра слів: “жертви” – покладати жертви і “жертви” – жадібно їсти.

Був для жертви, ходивши по лісі пустиннім,
Мчить він простоволосий, швидкий і

безчинний,
Жеривід, наче вихром з землі вгору знятий,
І мене не пізнав він, нестримно початий
Біг творив, ще й волавши у пущі незвично.
Звідусіль по пустині страшні різнорічно
Голоси роздавались.

КУРОЇД

Скорботу ми маєм.

ПІЯР

Тим тобі я віщаю: не може – це знаю.

КУРОЇД

Що ж це буде, не знаю! Тоді потерпімо.
Але глянь, он біжить він сюди, до нас зримо.

Ява 3

ЖЕРИВІА

О скорбото! О горе! Скорбота велика!

КУРОЇД

Що тобі, Жериволе, і що за притика
Ця печаль, що у тебе? Коли щось лихее
Має бути, створімо нараду і тее
Все поправити зможем, в добро замінити.

ПІЯР

Розкажи, дамо раду.

ЖЕРИВІА

Усякі совіти
Ні до чого, коли нам боги не допоможуть.
Чи не знаєте, друзі, напасники божі
Пречисленні на них і на нас уже встали,
Завели Христа віру?

ПІЯР

Приклич небувалу,
Твоя чесність, потугу богів через співи,
Що їх слухати звикли собі для підживи –
Все учинять.

ЖЕРИВІА

У пущах був я непрохідних,
Де зізвав незчисленних тих лютих, знадібних
Духів сонм величезний. Коли ж бо пізнали
Моє горе, то скоро наразі поклали
І сказали: не треба вести всього полка.

“Ми, – звістили, – пізнали зі слів Ярополка:
Володимир, ваш князь, цю скорботу

незвиклу

Нам наводить і пристрасть плекає велику
До тілесної хіти і влади мирської.

Отож цариків звати потрібно, що тою
Володіють снагою, їх три є: біс Світу,

Плоті біс, Противенства до Бога біс, вбити

Віру можуть недобру для нас, хистку всюди.
Та вони десь мандрують. Вживімо тож труду,
Пошукаємо їх і пришлім сюди скоро”.

Це сказали і спішно помчали всі споро,
Їх на поміч чекаю.

КУРОЇД

О люто та дивно!

ЖЕРИВІА

Ти про що, Куроїде?

КУРОЇД

Боги несподівно
Забоялись.

ПІЯР

Та ні ж бо! Мо’, привид безликий,
Маячіння було то? О позір великий!
Подивись!

ЖЕРИВІА

Так, знамення оце прежахливе!

ПІЯР

Жериволе, зви сили! Труби галасливо!

Аде, на поміч повстань ти,
Спішно на брань двигай раті!

Сили двигни, двигай влади –
Чесць твоя йде до заглади,

Вітре пернатий, дуй споро,
Судно неси ти по морі

В поміч-бо нам, Аду силам,
І появи швидше крила!

Духи, летіте, злітайтесь
В поміч до нас і не гайтесь!

Гніву жало загостріте,
Йде лютий час, подивітесь!

Ява 4

СВІТ

Що з’явилося бідашне, чи є вам потреба
Помагать, Жериволе, і швидко?

ЖЕРИВІА

Із неба,

Господове мої, ви богами послались,
Чи не знаєте, що в нас у Києві сталось?

Псевдомудрі, огудці і псевдопророки
Мають пасти закон наш і віру внаскоки.

СВІТ

Хто провинний намовець?

ЖЕРИВІА

Та ж князь наш вельможний.

СВІТ

Не лякайтесь, дерзайте! Хіба він, безбожний,

Не прийме в мене ради? Помщуся сторично!
Не гадаю, одначе: чи князю це личить,
Щоб Розп'ятому тому бідаці Христові
Підхиять свою шию? Умом не готовий
Я такого обняти. Чи помисл розумний
Словом може з'явити? Коли ж бо, безумний,
Так учинить: од греків прийме оту зваду, –
Вподобиться – пізнайте (таки на принаду) –
Константину отому⁶, який риболова
Петра, що найпростіший, і шаленослова
Діяча заколотів Павла у сні п'яний
Він побачив, совіт той прийняв був поганий,
Був неначе боярський. В таку себе славу
Він увів, золоту тож він голову ставну
Без страму перед старцем Сильвестром

смиренно,
Простаком, похилив він на посміх напевний.
В царськiм домі був регіт. А ми наодині
Вельми плакали й плачем од того донині,
Бо таку погибель його пам'ятаєм.
О Христе? Коли звабиш і цього, що маєм,
Володимира, взявши, то будеш олживий,
Як зовуть тебе люди, хоч Бог ти правдивий!
Я царем вже не буду! Не буду вже чесний
І всесильний не буду! Жерців-бо улесних
Рід моїх, Жериволе, хай сила владає
І багато звістить хай, бо не подобає
Мені словом звабляти, а ділом з'являти
Те, що можу.

ЖЕРИВІА

Подібно тобі добро дати
Ми не можем, о царю! Твоя буде слава,
Як здолає улусних твоя-бо держава.

БІС ОГУДИ

І я не менш подбаю, о в золоті світе!
Погляньте, як Розп'ятий любив правду зріти!
Був злодієм напевне (чи ж не між злодіїв
Між двох він був розп'ятий?), ото ж і воліє
Вести полки злодійські – оце вельми любить.
Кому те невідомо? Сам голосно трубить
В Євангелії свому: “Не йду я скликати
Правдивих, – так говорить, – а грішних
з'єднати”⁷.
Таке являє ділом. А досі державний
Князь Володимир ймення мав добре і славне,
Був мужній, тож Христові, гадаю, служити
Не мав потреби. Як же кров рідну пролити
Дерзнув, то сан князівський вчинив за мерзоту
І став Христу любимий від того достоту.
Розбійником він буде, адже богів сила
Усяко ненавидить таке лихе діло.
Недовго гріх гуляє на волі безкарний,
Прийде за злодіяння мій гнів незабарний,
Неприятний, думки дам христоненависні
І помисли, а в мові звезду я безмістні
Огуди. Ти гадаєш, о теслярський сину⁸,

Що Володимир буде водно Константину?
Він стане проти тебе, як Юліан другий⁹.

БІС ТІЛА

Простіте, коли трохи загаявсь. З потуги
Завжди прийду на поміч. Її ти готову
Шукаєш, Жериволе?

ЖЕРИВІА

Ні, княже любові,
Не в мене пускай стріли, я знаю від твого
Солодкі лука рани, але тіла мого
Всі вуди, усі нутра твоїх ран є повні, –
Рань нашого ти князя.

ТІЛО

Він весь безумовно
У стрілах моїх. Триста стріл, трутою впитих,
Занурив йому в серце – жінок триста скритих.
Він біситься любов'ю.

ЖЕРИВІА

Їх хоче позбутись
У себе всіх.

ТІЛО

Жорстокий хто є, також лютий
Любов мою не кине.

ЖЕРИВІА

Один (знаєм звісно),
Один отой нелюдський солодкії біси,
Христос, од душ зганяє і всім є противний.

ТІЛО

Не печалься. З'явлю вам я образ, що дивний,
Чистоти християн тих. До вас був я званий,
Не прийшов, однак, скоро, скажу, де був сланий,
У країні, Христа де тримають устами,
В двох князівствах предальніх одної держави.
Двом князям до одної любов улив діви
Прямо в серце, недовго в таємному гніві
Пробули між собою, яроту звірину
Запалили і люту брань, силу безмірну
Подвигнули, одної жони вони ради
Кров людей незчисленних пролили для звади,
Як в Троянській війні тій¹⁰, де довго лилася,
Коли в греків Єлени-жони крадіж стався.
Християн так долаю і я.

ЖЕРИВІА

Але стійно
З Володимиром братись потрібно, подвійно,
І споручніша буде та брань. Адже більше,
Як віщаєш, одної жони є сильніше
Тіло двох чоловічих. Коли ж бо їх триста
До одного приклались, вони йому з місця
Не дадуть подвигнутись, коли прикладеш ти
Щодо того старання.

ТІЛО

Не тужся до решти,
Жериволе! Та ж наша печаль у тім, труди,
Молимося: безпечальний отут, вірим, будеш.

ЖЕРИВІА

О радуймося, браття, коли в нас не зможе
Вже триумфів збирати Христос, не поможе
Багаторечивість його жерців.

ПІЯР

Звично
Нам всім передпобідно співать, краснолично*.

КУРОЇД

Що звично – це насправді!

ЖЕРИВІА

Ладнайтеся спішно
Успішно до скакання, а я вам утішно
Отут з'явлю знамення, – оскільки ми маєм
Од цих богів і трепіт, і страх, хай стрибають
Й вони разом із нами. Та спершу я мушу
Ще пришептат і дати усім їм на душу.

ХОР

Ідоли із жерцями, співаючи пісню, скачуть.

ДІЯ ІІІ

Ява 1

Володимир, Борис та Гліб.

ВОЛОДИМИР

Борисе, о мій сину!

БОРИС

Що, батьку, велиш ти?

ВОЛОДИМИР

Чи бачив ти від греків посла? Що, скажи ти,
Гадаєш про віщання?

БОРИС

Закон свій прийняти
Він радить, але треба нам більше пізнати
Про те, аби відомо було.

ГЛІБ

А чи вільно
Сказати свою думку, мій отче?

ВОЛОДИМИР

Спокійно
Кажі, о сину Глібе!

ГЛІБ

Нітрохи не знаю,
У чім закон Христовий, але не гадаю,
Що не любові ради посла дав такого
Цар візантійський, та ж бо, коли був би злого
Він замислу, що хитрий, з лукавим навітом,
Інакше б я постанув до тебе з совітом.
Але як їм святее велике і чесне,
Коли дають, що люблять, дають неулесно,
То чинять мов дарунок. Який тут пізнати
В такому догляд хитрий? Як хочеш змішати
Кров їхню, також нашу, таке бачать ясно.
Що мир для них даєш ти, не мислиш щось
жасно,
А чи вороже, котре від нас-бо чекають,
Бо вороги інакше свою кров мішають.
Я раджу, щоб неспішно, тут відповідь давши,
Філософа відправить. Ще рада є наша:
Не бридячись, звели ти йому, хай докладно
Закон Христа зголосить і віру доладно,
І з'явить свою віру.

ВОЛОДИМИР

Неначе єдине
Ми серце маєм, Глібе, нічого одмінно
Не думаю у тому, повірте, о чада!
Приходять-бо численні з Візантії-града
Посланники цареві, однак інакше
З'являють серце, аніж в нутрі яке завше.
А цей інакше чинить. Коли ж бо він слово
Звістить, Христа згадає, я чую щось нове.
Не знаю що, а дивну беру в серце зміну.
А що іще дивніше: немов не єдину
Я мову чую, ніби двох вуст слово чую,
На чім стоїть філософ, коли щось трактує.
Воно у мої думці таїнно віщає,
Неначе не людина те слухати має,
Філософову мову в короткому звіті
Утверджує. Моє ж бо нутро враз горіти
Тут почина і страхом пронизує, з того,
Не знати як, до волі мені липне Бога
Ім'я те християнське. А наші як мертві
Боги мені здаються, мерзотні в них жертви.

Ява 2

Вісник, Володимир, Жеривіл.

ВІСНИК

Жеривіл ввійти просить, о княже?

ВОЛОДИМИР

Хай входить,
Я почну йому слово належно доводить.

ЖЕРИВІА

Богів йменням тобі я літ многих бажаю
І державі, о княже!

* Краснолично – гарним хором, від слова “лик” – хор.

ВОЛОДИМИР

Нове щось, гадаю,
Ти почув, Жериволе?

ЖЕРИВІА

Вельможний владико!
Я бажав би вість ліпшу нести. О велике
І страшнее знамення боги послають:
Розболілися вельми.

ВОЛОДИМИР

Кончини ж не знають!

ЖЕРИВІА

Хай не буде так, Боже!

ВОЛОДИМИР

Не так воно й страшно,
Як промовив до мене.

ЖЕРИВІА

Вмирати бідашно
Та ж не можуть богове, ніщо не здолає:
Вогонь, меч, чи вода, чи земля – сил не має.

ВОЛОДИМИР

Це не знати.

ЖЕРИВІА

Є шкода від голоду смертна,
Отоді й умирають, тому іде жертва
Із худоби, що тлушта, – належить подати
Боголюбцям, тебе ж бо таким маєм знати
Як чільного, о княже!

ВОЛОДИМИР

Скажи, чим боляють
Твої боги?

ЖЕРИВІА

Вони-бо твої спершу. Мають
Кожен певні розбиті свої вони вуди,
Милостивий до них будь, молю, нехай будеш
Добросердий.

ВОЛОДИМИР

Що вчиниш? Послухай мою ти,
Жериволе, пораду: це маємо збути,
Бога більшого візьмем.

ЖЕРИВІА

Так статись не може,
Княже! Як це? Один лиш стільком допоможе,
Усім людям, що в тебе?

ВОЛОДИМИР

Та ж я володію
Всім народом? А як це – і сам не умію
Розказать.

ЖЕРИВІА

Це не дивно, нітрохи не чудно,
Більше смислу ти маєш, а їм отак трудно
Мудрувати. Коли ти зійдеш-бо із тіла –
Неулесно кажу те, – то більше до діла
Ти піднесений будеш над всіх і немало.
Богів більше: Позвізд-бо – малий і Купало,
Коляда – малий, Мошко¹¹ і Волос – є нижчий,
Проти тебе й Перун сам теж буде маліший.

ВОЛОДИМИР

Як такий, я, одначе, меча стережуся,
Отже смерті. Богів Бог (ніяк не збагну се)
Як захоче такую собі трату мати?

ЖЕРИВІА

Мовлю: з голоду тільки спроможний вмирати.

ВОЛОДИМИР

Жериволе, я знаю тебе як вчинити
Безпечальним: на голод їх, хворих, зморити.

ЖЕРИВІА

Що я чую? Загину! О княже всезлотий,
Дорогий, вселюбимий, всеміцний достоту!
Перестань так гадати і будь милосердий,
Сльози ж бачиш, і трепіт, і плач щиросердий!
Господине! Мій княже! Владико! Якую
Богів злобу побачиш, коли ж бо такую
Покладеш на них ярість!

ВОЛОДИМИР

Чиню це з любові,
Не від ярості, хочу, боги хай чудові
Мук не відають хворі. Та й користь яка є
Від тих хворих? Що можуть?

ЖЕРИВІА

Та ж їсти бажають!

ВОЛОДИМИР

Жериволе! Як бачу, великий у нас ти
Боголюбець! Це треба, одначе, відкласти
На час інший. А нині послухай моєї
Ти потреби. Дійшло до особи твоєї,
Що посол сюди царський прибув?

ЖЕРИВІА

Чув те, княже!

ВОЛОДИМИР

Тож, гадаю, причину пізнав вельми важну,
Чом прибув він?

ЖЕРИВІА

Не знаю. Одначе лякаюсь
На прихід той, тут діло є, мабуть, вважаю,
Таки ратне, немирне.

ВОЛОДИМИР

Та ні, непогане.
Хоче мир міцний з нами царевий посланник
Утвердити, пораду дає: замість миру
Хай візьмемо Христову усі собі віру.

ЖЕРИВІА

Що я чую, о княже? Це мир? Війна дільна!
Русь такої віддавна не знала всесильна
І не мала ніколи.

ВОЛОДИМИР

Не буде-бо брану,
Як не схочу прийняти в них віру, нам слану.
Не печальсь! Твоя рада яка буде в тому,
Яку відповідь дав би?

ЖЕРИВІА

Сказати: "При всьому
Слухать ваші не хочем і брати поради.
Богів більше ми маєм".

ВОЛОДИМИР

На їхні заряди,
Нас якими проводять, що маєм сказати?

ЖЕРИВІА

Я відаю, що хочуть: у слові змагати.
Це добре, нехай буде, вони думку мають:
В Русі нема умів-бо, країна, вважають,
Не має любомудрих. Тоді хай пізнають
Невіду Жеривола!

ВОЛОДИМИР

Прибуть сюди мають.
Про це просив у них я. А ти віддалися
Десь трохи, хай приходять. Тоді повернися.
Сміливий ти, гадаю, не буде на слові
Подоланий мудрець наш.

ГЛІБ

Звичайно, у мові
Сміливість самохвальна в ділах не буває
Великосильна, з себе марноту з'являє.

БОРИС

Посол, як далось чути, є вельми славимий
У Греції філософ і поміж своїми,
Заледве йому, кажуть, знайдеться і рівний
Управний ув ученні, красномовно чинний.
До того, чужоземні вивчає він мови
І руську вміє добре, муж той показовий:
Не чваниться, віщають, і норовом тихий.

ВОЛОДИМИР

Це так, його розмова дає досить втіхи.
Вістить: ім'я це славне не є марнотравне,
Який з нутра, бесіда його вістить справно.

ВІСНИК

Посол зайти прохає, – чи не дозволяєш,
Владико?

ВОЛОДИМИР

Слуги в ладі прийдуть хай, бажаєм!

Ява 3

Філософ, Володимир, Жеривіа.

ФІЛОСОФ

Прихід мій вийшов спершу царя повелінням
Мого, величність ваша, за власним хотінням
Звелів прийти до себе. А я, як могого
Царя й також величчя, о князю, твогого
Готовий творить волю; своєму – повинно,
Тобі ж любовно маю, обом же – всечинно.

ВОЛОДИМИР

Твоє таке старання, любов ця велика
Велять мені подбати, щоб цар і владика
Твої не подолали, ані вище стали
В любові щодо тебе. Хай більше немало
Обов'язок любовний, молю, мій не буде
Важкий (коли бажаєш, щоб немарні труди
Шляху були твогого), скажи нам докладно
Главу уставів ваших, вчини-бо доладно
Увірення, щоб мати нам віру Христову,
Щоб знали, яку взяти та й бути наготову,
Аби її відкрити.

ФІЛОСОФ

У кожній потребі
Служити неліниво на діло такеє
Не лише цар мене шле, є більше: отес
Сам Бог заповідає.

ЖЕРИВІА

Велів мені, ваша
Величність? Я прийшов осьь.

ВОЛОДИМИР

Була думка наша
Призвати твою чесність. В догоду, одначе,
Не мав часу, а нині тобі-бо найпаче
Належить розпізнати, які поради
Кладе цар римський, радить закон щоби зладить
Інакше. То ж закону у нас є начало.

ЖЕРИВІА

Не треба нам міняти! Адже і на мало
У ньому зла немає. У нашій уставі,
Яка і в чому вада твоїй-бо державі
Буває, хіба жертви щедріші давати
Богам належить. Глянь-но, що нам учиняти
За нелюбов грозяться? В цю ніч в оповістку
Один прийшов до мене: худий, шкіра-кістки,
Сухий, аж не пізнав я – Купало навідав,
Сумний, на мене глянув: "Чому, – таке видав, –
Зростає беззаконня? Маліє немило

Тут боголюбство? Глянь-но, Жериволе, тіло
Яке уже у мене. Де тлустії жертви?
Гадаєте, що сильні боги ніби мертві
І не бажать їсти? Тебе-бо самого
Назвати Колоїдом належить. Такого
Ми зла не стерпим більше! Не ставите їсти,
То спрагою усіх вас здолаємо знищить,
Дніпро ізсушим чи ж бо назад біг ми пустим
Невдовзі, а самі рід скупий цей опустим”, –
Сказав і на Дніпро хтів відтак повертати.
Я трепетний лишився. То що учиняти
Ми маємо, якої потрібно нам зміни?
Пізнай од того, княже!

ФІЛОСОФ

Це соннії тіні
Були, таке видіння несплячим не жасне.
Почуй, не від примари я сонної, ясно
Скажу перед усіми: не лише вод річних
Не висушать боги вам, а більше: від вічних
Обителей догляне вас Бог милостиво,
В воді оті боги вам загинуть, властиво.

ЖЕРИВІА

На тебе це раніше повернеться, бридкий,
Огуднику брехливий!

ВОЛОДИМИР

Дерзотний ти, видко,
О Жериволе! Звідки посол, добре знаєш,
До кого він посланник. Чи в слові не має
Управності? Ти словом, не сваром змагайся.

ЖЕРИВІА

Як так велиш, о княже, то добре придався
Мені цей час. Що маю сказати до того?
Один у вас Бог?

ФІЛОСОФ

Так є! Ми маєм одного.

ЖЕРИВІА

Таке я чув. То як це? Потреби як тії
Людські понести може? Йому як чужії
Ввійдуть скорботи в серце? При цьому, як боги.
Крім Того, неістотні, чому у вас много
Жерців бува? Одного вола пристосуєш
На жертву вдовольнитись? Це що? Сам готує
Собі Бог їсти? Ти ж бо кажи; велів, княже,
Змагатися нам словом, нехай мені скаже.
Я мудрості не бачу, мовчить, не віщає.

ФІЛОСОФ

Ця відповідь на слово твоє подобає.

ЖЕРИВІА

Таке і сам я знаю. Аби досягати
Словес моїх високих, то мусиш мовчати.
Тоді скажи такеє. Найбільше, чого Бог

Шукає у їстиві? Поживку якого
Бере у смак найбільше? Скажи, молю.

ФІЛОСОФ

Якби
Не був такий земний ти, міг знати без зваби:
Розбитий дух для Бога є жертва любима.

ЖЕРИВІА

Ха-ха-ха-ха! Почуйте, такий є славимий
Той Бог, що християнський! Тому не співає.
Голодний, спраглий, бідний – дух задовольняє!
(Всі жерці сміються)
І паркою він ситий?

ФІЛОСОФ

Сміх вартий сліз многих!

ЖЕРИВІА

Ми ж маємо богів не настільки убогих,
Впиваються-бо медом, з гусей і кур страви
Їх тлустять, а найбільше корови в поставі.
Воли товсті – у жертві. Таку ще до того
Скажу я річ. Лице-бо яке ліпше Богу:
Червоне, а чи біле, який шар приємний?

ФІЛОСОФ

Богів вид ваших знаю – є чорні і темні.

ЖЕРИВІА

А ваш який?

ФІЛОСОФ

Не знаю, бо він невидимий.

ЖЕРИВІА

Ви чуєте, що каже? Оце так славимий
Філософ! Чужих знає, не зна Бога свого.
Не зна, у кого вірить! Глянь, княже, якого
Учителя ти маєш.

ВОЛОДИМИР

Замовкни! Страм чую
Від красномовства твого.

ЖЕРИВІА

Владико, чудуюсь
Величності твоїй я. Повір, що ніде-бо
Тихішої бесіди нема. Коли ж треба,
Щоб істини в коротких словах та й не мати,
Смирю огудця ділом достатньо – це знай ти.

Ява 4

Філософ, Володимир, Борис, Гліб.

ФІЛОСОФ

Величності твоїй хай не буде в досаду:

Чи це такі в вас мудрі? Овечому стаду
Не дав би отакого вождя.

ВОЛОДИМИР

Так казати
Не треба, ні закону, ні в осуд давати
Державу нашу, рід наш жорстокий, безслівний,
Письмо він ненавидить – у тому є винний.
Та Жеривіл не завше говорить безумно.
Це як – Бог невидимий? Не знаю!

ФІЛОСОФ

Розумно,
Що з цього починаєш. Коли б був видимий
Він для людини й також не був би множимий
Собор багатобожжя, ніколи-бо віри
Теж не могло би бути по світу, безмір'ї.
Бо віра – значить вірить у річ таємничу,
І це не непристойно ховатись, замічу,
Від смертних очей Богу. Іде сонце горі,
Однак очей сміливих не терпить, тож скоро
Зіниці відвертають. І ви, земні люди,
Таке ж єство, цареве, тримаєте, вуди,
Себе ж заради честі не хтіли б являти:
Не вільно на престола царя всім взирати.
До того Бог є духом і плоті не має.
Отож його побачить відтак не здолає
Те око плотське. Явно оце є повсюди,
Та ж і душі своєї не можуть-бо люди
Побачити, яка є.

ВОЛОДИМИР

Як можем пізнати
Що Бог той є? Невидний, як переконатись?

ФІЛОСОФ

Наш від єства-бо розум знаходить начало.
І елліни прадавні по правді й немало
Від Бога научились, адже вони мали
Пізнання. Як про світ весь вони міркували,
Численну живність в ньому та різну вбачали
В будові, але дану речам визначали
Властивість та узгоду, відтак в многоликім
Множинстві не губились, але у великім
Стояли вони світі, в кінець один йшовши,
Коли почин, їм даний, не змінювавсь зовсім.
Свій шлях світила мають, свій берег і води,
Свій час земля тримає, плоди з неї годно
Виходять у час певний і кожний – так само
Філософи, не зрівши, вістять, мавши тямю.
Не може без начала бувати і влади,
Ніхто-бо не створив це й не творить заглади,
А доглядом премудрим своїм хто будує,
Отого відтак Бога, ім'ям іменують.
Отак-бо мудрували.

ВОЛОДИМИР

Гаразд, а яка є
Потреба, живність всяка у світі буває,

То як пізнати: Бог є єдиний на світі?
Твар многа творців множність кладе на
приміті.

ФІЛОСОФ

Ні, княже! Бо не може началом те бути,
Коли не є єдине, начала ж бо бутність
В первенство переходить. Боги в вас численні,
А чи вони як перші бувають явленні?
Як ні – тоді один Бог. Коли ж всіх вбачати
В многочислі, як других, чи третіх пізнати?
До всього треба знати причину єдину.

ВОЛОДИМИР

А звідки це пізнати: по смерті години
Життя, як кажеш, – інше і вік інший новий
Настати усім має?

ФІЛОСОФ

Це звіщено в слові
Пророків до нас, віру у те неможливо
Відняти, бо не раз ми від них преправдиво
Події пізнавали. Й таке було звісно
Відвіку любомудрим. Платон¹² теж співісно
Віща в одній бесіді: душа є, вважає,
Безсмертна, його розум усякий приймає.
Один лиш Епікур¹³, той не хоче приймати.
А ще і від такого те саме пізнати
Можливо: Бог, що кожній є речі начало,
Трима в ній досконалість, від цього немало
Вбачаєм в різній тварі. Коли бачим квіти
Чудові, то належить тоді розуміти,
Що Бог бува так само красот різних повний.
Або світила світа. Взнаєм безумовно:
Початком – Бог. Дивуємсь великості світа,
І Бог великий вельми, промірки не вжити
І до істот словесних. Коли є могутне,
Як бачим силу мужню, визнаєм – це всесутнє.
Як бачим владу царську, а мудра є, знаєм –
Від мудрості створилась, отак учиняєм.
Його завіт тут правди, одне це з'являє
Достатньо. Має бути життя інше, знаєм,
Крім цього, що дочасне, у рідких випадках
Воно відтак приходить, таке є в доглядках:
Діла нерівні творить тепер люд у всьому:
Отой є доброправний, лукавий той, в цьому
Віку не всі за ділом мзду, кару приймають,
Не раз страждає добрий, лукаві сягають
До честей превисоких, тож Бог не вінчає
Тих праведних у світі, лихих не карає,
Коли він сам правдивий. То як же кінчати
Отут життя все наше, а інше не знати?
Але воно не так є: Бог – правди хранитель –
Світ інший уготовив, і там як помститель –
Лихим він стане, мзду дасть правдивим
сторичну,
Цим – радість безконечну, а тим – кару вічну.

ВОЛОДИМИР

Щодо твоїх пояснень: отак і я тее
Був розумів; коли-бо, бувало, лихее
Вчиняв, хоча таємно, мав муки сумління.
Я відчував: боявся! Життя ж усіх тліє
Отут-то нас кінчає. А хто мені буде
Суддя отут? Одначе в нутрі сум не збуду –
Не можу! Скажи далі, як ви про світ звірно
І про людину також, і як ви про віру
Міркуєте Христову.

ФІЛОСОФ

Раніш цього віка
Бог, що в собі достатній, створив чоловіка
У часі, від своєї благоді – це певно,
Аби не жив тут завше, а в ліпше щоб рівно
Життя свій шлях провадив. А світ цей всерідний
Подав йому в науку, аби шлях догідний
Він вибрав. Того ради лице упокірно
Істотам подав іншим, нам – знищене мірно.
Де маємо вітчизну, там розум возводим,
Від еллінської цього мудроти доходим.
Людина-бо своєї не втятила честі,
Не взнала благоді, а зведена властям
Скотів, од них хоч різна, до них вона страстно
Всім серцем вподобилась. Гадаю, що ясно
Ти знаєш про Адама упалого, книжно
Про це оповідають. Були в тебе з різним
Розмови людом, також були й християни,
З якими розмовляв ти. З Адама постання –
Як з джерела, потреби, а також скорботи,
Хвороби витікають, сварки, брані, поти,
Губительства і голод, сама смерть отого ж
Є кореня. Що ж смерті лютіше є? З цього
На розум наш находить якась хмара темна.
Осліплена нею людина поземна
Вчинилася, угору з них мало підводить
І серце, а погану честь ідолам плодить.
Себе світ обезумив таки сам од себе:
Крім іудеїв, рід весь шанує в потребі
Своїх рук мертве діло. Не бачить який-то
У милості є Бог наш. Не хоче дивитись,
Щоб світ оцей загинув, бажа підіймати
Із падежу людей тих, їм шлях подавати
І справити, а з пекла полон увільнити.
А ще, аби насправді могла вдовольнити
За переступство Бога людина утратна,
А цього ані ангел, й людина не здатна
Привести-таки в діло, тож створену силу
Перевиша, ік тому (річ дивна) сам ділу
Зійшов, зорить. О мудрий! Сам плоть чоловічу
Собі узяв, пройшовши утробу дівичу.
Став Бог він і людина, єдиним зв'язався
Лицем двоїпостасно. Відтак він назвався
Христом і постраждав та втолив проти люду
Гнів Божий, смертю також своєю із блуду
Нас вивів, тобто з пекла, навчивши, як в Бозі

Нам мудрувати. Знаєм від нього: в чертозі
Один є Бог правдивий, лицем же троякий:
Отець, Син, Святий Дух теж. Отцеві є знаком
Із надр родити Сина, і Духа виводить
У нім з Отця одного при тому виходить.
Відтак Син зволив нашу і плоть перейняти
Від Діви, постраждавши, був хресно
розп'ятий,

Помер і поховали, воскрес і те явно
Вчинив для багатьох він, а потім преславно
Зійшов на небо, сівши праворуч од Бога.
Ще й іншого немало нам дав з того всього.
Не все належить поки казати достоту,
В Христа як одягнешся у хрещенні, потім
Пізнаєш все ти інше. Тепер же такеє
Пізнай ти і у пам'ять найбільше оцее
Сховай: ми завше вірим і звісно, і ясно.
Що суду день настане і страшно, і жасно.
День стогнання у часі, день туги, день гніву
Божого, прийде люта в нім, немилостива
Мста, що грішних погубить, а добрих вінчає,
В славі будуть. Раніше ж раптово заграє
Голос трубний, землею пройде, мертвих збудить
(Дивна річ це насправді), на суд-бо понудить
Воєдино зібратись. В огонь одягнеться,
Суддя сяде, а поруч і полк віднайдеться
Незчисленних вогняних слуг. Буде тут вірний
Свідок – власне сумління, – усе наше знає.
Все таємне, суддя той, серця пробиває.
Злих і добрих розлучить на дві він частини,
Введе в радість одних, хто ж пив ласі години,
Перепинить спасенний шлях, дасть вогонь вічний.
Вогонь вічний! Це страшно! Хто безчоловічний
Такий буде, якому не жасне такеє?
Княже! Добре про себе розглянь. Отаке я
Подаю тобі в раду. Раніше-бо, вірю,
Світ оцей розпадеться, аніж наша віра
Візьме зміну. Такеє були сповістили
Нам пророки правдиві, в піснях зголосили,
Оті давні Сивілли¹⁴, ті еллінські діви,
Що взяли розум в Бога собі прозорливий.
Прийняли оцю віру царі і всеціло
Всі премудріі люди численніі, ділом
Чудеса утвердили, багато зливало
Кров свою задля неї, під меч шию клало.
Вигнання, біди, також темниці, закови
І всі нужди терпіти бували готові.
Знай, багатство і слава, чин княжий великий
Минуть скоро й вернутись не зможуть ніввіки.
Усе інше минаю, але те, одначе,
Що кажу, безконечним потрібно нам бачить.

ВОЛОДИМИР

Дар, який цар послав нам, є чесний немало,
То безцінний є бісер, його здарувало
Доброродство твоє-бо, тож маю повинність,
Щоб любов учиняти. Подвійно тож нині

Утверджу вірну приязнь, неначе моєму
Брату, а за премудре це слово твоєму
Добродородству таке я зволю з'являти:
Нехай буду віднині тебе отцем мати.
Дар цареві за дар ми послати бажаєм,
За твій дар рівне дати нічого не маєм.

ДІЯ IV

Ява 1

Володимир, Борис, Гліб.

ВОЛОДИМИР

Чи сумніви якісь ви маєте, чада,
З філософових слів тих?

БОРИС

Мені-бо вірада
Велика була в серці, коли своє слово
Він ширив, відчував я: воно якесь нове
Вливалося у серце.

ВОЛОДИМИР

Я також такую
Мав радість, але нині в собі іншу чую
Я зміну. Сон сьогодні трудив знавісніло,
Якимсь я чорним мужем узятий був з тіла.
Ввижалося, проходив крізь пуцу пустельну,
Був кинутий в діл темний, а потім в субтельне
І світле, й злачне місце приведений, але,
Не знаю чом, страшливе. Вспокоїти й мало
Не можу свого серця. До того громи я
Великі чув, а потім вогню мав печії,
Що люті були, звідкись пси гавкали многі.
Боюся, чи не гнів свій поширюють боги?

ГЛІБ

Це правда, гніви власні поширюють біси.
Але марнотний меч той. Гадаю я, звісно:
Пострашений сам, наші серця узнавати
Бажаєш, батьку! Ми ж бо тобі улягати
Є звиклі ув усьому, немало в цім ділі
Не різнимось од тебе. З бісівської сили
Поганьблені буваєм, вві сні страх наводять.
Чому ж, коли могутні, наяв не виходять
На змаг? Немов злодії, покритії тьмою,
Дерзають на стійкого, і тінь із собою
Ведуть на допомогу, полк лютий і жасний,
І брешуть, як пси добрі. Вони ж велегласні
У криках, та нічого тим не досягають,
Правдиві тим, себе як в пси перетворяють.
Веління ми, наш батьку, твоєї держави
Чекаєм, я ж цією рукою їм глави,
Як горщики, потрощу.

БОРИС

І я не інакше
Тримаю розуміння, погодження наше

Є, батьку, неодмінне: не так кров спорідна
Нас в'яже, як та віра божественна, слідна.

ВОЛОДИМИР

Я радуюся, діти, що до добра цього
Схилилися і вельми, додам я до того:
До бажаного волю не завше корисно
Довільно простирати, хай радить прозвісно
Тверезий спершу розум на ноги, тоді нам
Безбідно піде шия, вона-бо завжди-но
Вважає річ за добру, а вибере злую.
На час мене покиньте. Я тут поміркую
З собою наодинці. Як віск, мають діти
Серця, ото ж на раду їх легко схилити.

Ява 2

ВОЛОДИМИР

Численні є поради, лице їхнє красне.
Гадаю я, як тільки ж розглянути ясно,
То іншими здаються. Найперше ж у яві
Народиться від того ущербленнтя слави
Тут нашій. Чи не кину я грецьким під ноги
Царям вінця свого? Хоч сам їх до цього
Смирив, долавши, – зараз підлеглим від того
Зроблюся? Не від зброї впаду, а самого
Філософового слова? Інакший буває
Звичай: кого долають, закону прохає
В побідника. Чи ж мною почне володіти?
Світ знає: в мені сили є досить, щоб жити.
З царем я римським сяду сукупно і рівно,
Але не так, як учень. Отож очевидно
Укорення тут бачу. Минув і напевне
Учнівський час для мене. Малим був, у мене
Не існував тягар той. Сиджу на престолі,
Сиджу як князь, – чи ж здатись
учительській волі?
Невігласом жив досі, були невігласи
Князі праотні в мене. Шануючи власних
Богів, не сумнівались, – тож чи од безумних
Родився Володимир? Хто з вельми розумних
Бояр цього не скаже? І скажуть не лише
Таке (мені це серце вражає лютіше), –
Вістять, що не для віри заміною віру,
А страху ради, щоби явленному миру
Подати міцність, ніби страшні в війні греки
Були мені... Та годі, нема небезпеки
Від балачок сповісних. Чи ж цього порока
Боюсь за царя більше? Стоїть преvisoка
Й велика його слава. А він нам не радить,
Не каже, щоб хрестились. Тож не страху ради
Вчинив оте я діло. Коли ж отакее
Намислення настане, то що це? Якее
Зло, щоб огудним бути від роду лукавих?
Та ж дим один – людській огуді і слави!
Новому ж научатись чи ж вийде погано?
Не соромно учитись добра й не нагана
Повсякчас. "І до смерті, – таке вістить слово, –
Навчається людина". Мені ж це онова
Така! Бо з праотців ще ніхто не був, знаю,

Християнин. Тобі що? Походження маю
 Князівське, тож інакше, князем бувши, жити
 Не варто було б? Як же себе усмирити?
 Та ж маєш славу? Чи ж бо нема в християнах
 Князів, царів, тих, котрі міцні завше в бранях
 Є воїни? Коли ж бо таке може статись:
 Не будуть цвітом світу? Спроможні ж дізнатись:
 Що квітне, зів'ядає, все ніби дощевний
 Туман, мов дим чи, може, як крин одноденний.
 Мов сон, вони зникають! Що ж буде із того,
 Добро яке? Не вийде багато лихого?
 Врожості, задроти, біль, випадки різні
 Усолодять? Од вічних мене благ одрізнять
 Назавжди? Ні не буде! Куди ж бо ідеш ти,
 О княже бідний? Триста жінок твоїх де тих?
 Не дбаєш, відвернувся? Чи ж бо ти звір дикий,
 А не людина? Будеш ти гордовеликий,
 Хоч можеш быть смиренним? Відплату такую
 Покинеш за кохання? О горе! Я чую:
 Вогонь сердешний палить, нутро спопеляю –
 Впаде в утробу племін. О горе! Не знаю,
 Чи житиму, прийнявши закон нелюбимий,
 Тяжкий ярем та іго незручно носимі?
 Якщо б мені спочатку таке розказали
 Були, коли не був ще прив'язаний мало
 Я серцем до численних звичаїв лакомих,
 Було б зручніше. Пристрасть вогненну при тому,
 Що має рушну силу, чи ж можна знадібно
 Згасити? Це від того стає неподібне
 Христове вчення, котре навча гамувати
 Хіть плотську. Як же можна отак ураняти
 Природу? Та ж природі біда, йдучи, шкодить,
 Тож як же добра буде? Ії воля водить
 Чудова, наглядає. Не в Божій це справі,
 Коли Творцем ти світу речевого справді?
 Своєму ж так творінню нести супротивний
 Закон навіщо? Може, хтось інший світ дивний
 З буття привів, хтось інший є світу оцього
 Початком, тоді віра несправедна в нього!
 Що це, Володимире? Біснуєш? Якії
 Наводять тобі біси (та й люті) такії
 Слова й думки? Чи, може, у тебе коротка
 Є пам'ять? Забув мову? Вона ж бо солодка
 В Філософа? Чи ж мовив тобі щось незвісне,
 Для розуму противне? Тож звідки безмістне
 Таке гадання? Адже природи начало
 З'явив Христос сповісно, ото ж він постало
 Не витворить живому у світі цім біди.
 Як воїну дає вождь меча, то побіди
 Шукає: скільки років на зло потребити
 І замість врага свого, мо', і друга убити.
 Хіть плотську Бог подібно посіяв у плоті
 У нашій, але чинно, не так, як у скотів, –
 Для ситості вживаєм. Здоровому гідно
 Це помислу... Морочить таки очевидно
 Мій розум звичай, – може, його б поломити
 Противним обичаєм? Коли отак жити
 Нелегко, як гадаєм – хоч важко, а можна,
 Так, важко, хоч не легше зло буде безбожне.

Так, важко! Мзди без труду ніколи не взяти.
 Так, важко! Та про трудність належить згадати:
 Вогонь то вічний, Христе! Моїм називаю,
 Хоча тобі не рідний, твоєї жадаю
 Підтримки, твоїм бути я хочу всеціло,
 Тобі свою віддавши і душу, і тіло.
 Згаси вогонь і бісів огудних жени ти,
 І збережи єдину так славу, стверди ти.
 Коли рід горделивий тут княжій державі
 Дається, то повірю у тебе на яві.
 Догідно тобі буде – таємно хрещуся...
 О нечутливість! Та ж бо кого я стиджуся
 І перед ким? О безум! У сором цар вишній?
 Гадає бути чесним лукавий та грішний
 Цей рід! Не так повсюди нехай ходять вісти
 Про мене – йду напевне Христа ізповісти,
 Іду і божества я творю волю твого,
 Закон твій всередині нутра є мого!

ЗВАБА

Верни, Володимире, верни біг поспішний
 І зупинись, послухай мій плач безутішний!
 Пізнай любо, звисно,
 Хто зове слізною,
 Кого любить маєш,
 Куди тікаєш?
 В які йдеш країни?
 Звідкіль гнів лине?
 Тебе плач не втолить.
 Мій голос не вмоить.
 Такий ти є твердий.
 Такий жорсткотвердий!
 Любове єдина,
 Яка в тобі зміна?
 Згадай, Володимире, давніші дні тії,
 Коли тебе в обійми приймали тіснії.
 Які тоді простори і радості мались,
 Трьохсот жінок цілунки у серці вмещались!
 Веселі танці-скоки ішли невгомно,
 Солодкість пробувала в душі безборонно.
 Яких тоді лакоток не мали ми, ситі!
 Це солодко згадати, – що ж ділом творити?!
 Згадай, серця як оніжені, раді
 Були з тобою у краснім саді.
 Природа квіти являла всякі,
 З'являла я там жон красносных.
 Чудове місце від квітів мали,
 А ще красніші вистави знали.
 Соромивсь любо цвіт той червлений
 Живого квіту облич явлений.
 Де дні ті? В доли зійшли підземні,
 І їх зморочив був вечір темний.
 Зморочив день світлозорий
 І морок хмар непрозорий,
 Володимире! Любая главо,
 Хто тебе звів так лукаво?
 На себе самого, лютий,
 Хочеш ти гнів воздвигнути.

О мої люде! Того не буде! Шляхом
Христовим не йдіте!
Жорстокий ділом, удручить тілом – такого
іґа не несіте!

Яка лютість, о княже!
Благ моїх новий враже!
Коли себе бажаєш
Ти мучить, благом маєш,
Чом інших тебе ради
Жаль мучить без віради?
Триста жон зітхає,
Шістсот очей ридає.

Це я марно примножаю плач безмірний,
Не почує те камінний і зловірний!
Не з княжого він роду.
З Іродів лютих плоду:
Весь є звіриний.

Камінний весь, залізний весь, весь жорстокий.
Нечутливий, страхітливий, ярокий:
Ганьбить він наші поради
І гадає так дістати
Верх високий.

Воістину помщуся, о звіре дивний,
Помщуся за докір нам цей великий!
Пізнай од помсти дання,
Бо в любові з поругання
Жаль гнівливий!

ДІЯ V

Ява 1
КУРОЇД

Я дуже хочу їсти! О, їсти! Не впасти б!
Я хочу їсти! Горе! Тут мушу пропасти.

ПІЯР

Де був ти, Куроїде, де був оце нині?

КУРОЇД

Аби не був живий так наш князь (наодині
Про те кажу тобі я), як це богам жертва
Скупа від нього стала. Коли б зробивсь мертвий
І я почув, то звістку взяв радо в віднову.

ПІЯР

Чому це так?

КУРОЇД

Повірів Філософа слову,
Заборонив приносить він жертви у місті.

ПІЯР

Мала це іще злоба.

КУРОЇД

Бить голодом, вістиш,
Малою назвав злобу? А ще із пречесних
Жерців, котрі молять за рід весь невлесно!

Ось я ходив на села курей купувати,
А чи таке бувало?

ПІЯР

Щось гірше чувати
Не довелося, бачу, що мовлять, до того
Скажи, хто більший буде: жерці, а чи боги?

КУРОЇД

Я знаю, що питаєш! Скорботу лелію
Про себе мов? Ні, брате! Себе не жалію,
Богів жалію, та ж бо, коли обідніє
Тут жертва, куплю м'яса. Бог не володіє
Грїшми, в село не піде. Тож наш голод стане
Для нього – смерть готова. Подвійна нагана!
Вона печалі творить.

ПІЯР

Тобі ще не звісні
Його ще більші злоби, адже його біси
Тут на богів постали. Звелів він повсюди
Крушить богів. Я бачив, як частки від вудів
Валяються відбиті: носи їхні, ноги
Відрізані побачив. Благі наші боги!
Болю за вас вельми. Не туга це, друже?
Вже Ладо не танцює (це ж діло йому вже ж
Від всіх богів давалось, доручення малось),
Лиш лікті свої руха, бездійний немало.
А Мошко, той кадила не може вже чути.
А Позвізд (моя туго! О жалю прелютій!)
Пробиту литку має, кульгає і стогне.
Почуй до того більше, про зло оте повне:
Кумир безвстидні діти не лиш розбивають,
А в голову, як в посуд, свій шунок справляють.

КУРОЇД

Що творять з головою?

ПІЯР

Живіт спорожняють.

КУРОЇД

Ах! Ах! Чи Жеривіл це теж знає?

ПІЯР

Вважаю:
Дізнається про теє, відасть духа богу.

КУРОЇД

А де він є? Не знаєш?

ПІЯР

Упав-бо від того
В хворобу від печалей, але чи спроможе
Втекти відтак од смерті, та ж зовсім не може
Він їсти, смак утратив. День третій минає,
Як він лише одного, агей, пожирає
Бика на день.

КУРОЇД
О горе! Від голоду згинем!
О княже беззаконний! Над пеклом ти б нині
Хай царював – не нами, над руським-бо родом!

ПІЯР
Мовчи!.. Радієм, пане, твоїм ми приходом!

Ява 2
Мечислав-вождь, Хоробрий, Піяр, Куроїд.

МЕЧИСЛАВ
Жерці, яке тут діло? Воїстину дивний
Ваш упір! Ви єдині іще супротивні
До волі свого князя! Стопи ви бездумні,
Скоти ви безсловесні! Старці дітоумні!

КУРОЇД
Чому таким, о пане, на нас дишеш гнівом?

МЕЧИСЛАВ
Не чули волі князя?

КУРОЇД
Не чули ми сливе
Воїстину. Яка ж є?

МЕЧИСЛАВ
Поглухли хіба ви?
Та ж трубний гук віщає!

ПІЯР
А ми не пізнали,
Не чули, бо ми щойно з дороги вернулись,
У Києві відсутні були. Зволь, щоб чули,
Який указ, о пане, тепер вийшов княжий?
Його ми волю творим. По правді би вражий
Був дух, коли б протививсь, бува, його волі,
Владики отакого.

МЕЧИСЛАВ
Хіба вам доволі
Не є відомо: всюди побити кумири
Звелів князь при насталій християнській вірі?

ПІЯР
Нове щось оце чуєм.

КУРОЇД
Надії не мали!

МЕЧИСЛАВ
Це як? Пізнала Русь вся, а ви й не чували
І досі? Пси, збрехали!

ПІЯР
О пане, хай буде,

Як ти оце говориш, одначе ми – люди!
Прости, коли не чули!

КУРОЇД
Хай не прогнівляє
Твоя-бо влада! Повість оця в собі має
Таке невірогідне. Та ж боголюбивий
Наш князь!

МЕЧИСЛАВ
Тобі нещастя! Мені, псе олживий,
Велиш брехать? Отож для твого явлю діла
Я істину наказом. Бий ідолів!

КУРОЇД
Била
Не маю я з собою.

МЕЧИСЛАВ
О вої, подайте
Ви зброю!

КУРОЇД
Милосердя до мене тримайте!
Я хворий, подивіться, не зможу підняти!

МЕЧИСЛАВ
А неслухняне вудо мечем треба втяти.

КУРОЇД
О горе!

МЕЧИСЛАВ
Починайте! На місце ти друга!
Чи, може, і у тебе така ж недуга?

ПІЯР
Почуй мене мало,
О пане! Це – бог Ладо, а це ж – бог Купало,
А це – Перун великий. Із тими вчинити
Що хочете, творіте. Перуна ж побити
Не можна, дуже прошу! Із страхом великим
Згадаймо, що про нього від предків, відвіку
Жерці нам прорікали прадавні: коли хто
Зачепить цього Бога чи схоче розбити,
Тоді погасне сонце, Дніпро назад сплине,
Впаде і Київ з трусу у порох, загине.
Молю вас, не дерзайте!

ХОРОБРИЙ
Дерзнемо й сміліше!
Пізнаєм це, і діло нам страхи явніше
Покаже. О великий! О Боже преславний!
Не гнівайся на них! Що накаже державний
Наш князь, творити треба. Хай ліпше загинем,
Коли це заборониш! Дерзнемо-бо нині!

ПІЯР
Молю вас, не дерзайте! О лютість! О горе!

Земля уже трясеться, впаде місто скоро!
І град впаде! Що діють? Не може встояти
Я на ногах...

МЕЧИСЛАВ
Лестивче! Не треба брехати!

ПІЯР
Вже сонце помінилось!

МЕЧИСЛАВ
Якєс ж бо ваше
Одурення! Невіддя яке значне наше!
І сліпота! Та ж камінь і дерево мертві.
Немов живого, бога вседушно, відверто
І мило шанували, рабами ставали.
Раби твої, митці, їх руками створюали.
Христе! Правдивий світе! Та ж що тобі маєм
Воздати за ту милість, яку оце знаєм,
Що нині учинив ти?

ХОРОБРІЙ
Чи зміг ти пізнати
Й побачить, як ішов князь хреста собі брати?

МЕЧИСЛАВ
Бажав того я щиро, та воїнське діло
Затримало, не встигнув, хоч як і хотілось.
Жалю на те. Ти ж бо оті добрі вісті
Подай, бо їх побачив.

ХОРОБРІЙ
Та хто-бо повісти
Про ту подію зможе? Такого відвіку
Не бачив торжества я. Полки два великі
Ішли уладно – перший словеноросійський
І вибраний, у другім – народ візантійський.
Двір Деспота ясного¹⁵, аби зустрічати,
Царем пославсь до князя. На воїнах знати
Злотисту барву в строях, броня випускала
Такий блиск, що, дивившись, усі відчували
І страх, і радість разом. В такому обладі
Прийшов наш князь до храму, а храм ув окладі
Внизу, вгорі – в іконах; у ньому стояла
Велика срібна чаша, вона дозволяла
Вміститися людині; праворуч службовий
Стояв престол з начинням пречесним, чудовий
Трон архієпископа, а іншим стояли
Пониженії трохи; ліворуч лежали
За образом та чином осібнії білі
Одежі, що біліші од крину на піллі.
Тож Деспот те начиння дав князеві, сину
Духовному своєму, вчинивши за чином,
Що давній, християнський. А вся та палата,
Мов зорі, була повна у золото взятих
Лампад і свічників там. Зі східного боку
Виходив пах солодкий постійно нівроку.
При дверях князь спинився. У злотні ворота

Від олтаря пішов клир. Обнятий достоту
Страхом я був відрадним (повір мені, пане!),
Забув, де є, мав серце – тремке ненастанно.

Ява 3
Вісник, Мечислав.

ВІСНИК
Великий князь Василь вам здоров'я і радість
Твоєму добродію зсилає.
МЕЧИСЛАВ

Я радо
Приймаю таку звістку. Але ти голосиш
Нове ім'я – Василь-бо. Гадаю, приносиш
Од нашого ти звістку?

ВІСНИК
Наш князь посилає
До тебе, Мечиславе, тебе він вітає.
Василь-таки, це правда.

МЕЧИСЛАВ
Незвісне це слово.

ВІСНИК
Хрестившись, Володимир прийняв ймення нове,
Він Василем назвався. А хартія звістно
Все з'явить.

МЕЧИСЛАВ
Прочитай всім, Хоробрий, все чисто.

ХОРОБРІЙ
(Читає Володимирове послання).
Володимир, при своєму хрещенні названий
Василь, князь київський і всіх руських країн
повелитель, Мстиславові, вірному вождеві
наших воїнів – здоровлю!
Не випадало досі мені написати
Тобі до прочитання, що від благодаті
Я Божої прийняв був. Від того тримаю
Я радість, ще й таку від слуг я, вважаю,
Якої не мав, навіть коли міста многі
В полон приймав для себе. Адаже коли з того
Бува, від перемоги ми радісно мались.
Тим більше нам належить радіти постало.
Тож торжество із нами! Віщу, за совітом
Царя, на милість Божу прийшов я до світла
Від тьми, яка стояла, покинув кумири
Бездушнії, дійшовши правдивої віри –
Закон узяв правдивий. Оце тепер діло
За поміччю Христа-бо, до решти, всеціло
Здійснив, узяв начиння і біле, і чорне,
В Христа я одягнувся, а скверну потворну,
В якій я народився, омив цілковито
Я хрещення таїнством. Звістилось відкрито
Від Бога нам чудесно: коли опустився
У купіль я святую, тоді оновився.
Безбідно вся відпала оскверна тванюка

З очей, але у тілі, де ноги чи руки,
Не мав при тому шкоди. Це Божі здійснились
І догляди, і милість, мене як навчили,
Простого невігласа, наявно й чудесно,
Внутрі я теж очистивсь, омився тілесно.
Ця звістка хай у радість вам буде пречесна:
Коли у вас правда є вірна, не влєсна
Любов до нас, мене це прикрасить сильніше,
Ніж тисяча побідних вінців. Хочу лише:
Що сам дістав, такого і іншим бажаю
І раджу те узяти, не повеліваю.
Але є й повеління таке наше: всюди
Хай ідолів збивають, від того не будуть
На хоругвах військових громовії стріли,
Ані вінці купальські, ні інше безділля,
А хреснеє знамення хай буде прекрасне
Зображене повсюдно, воно буде жасне
Усьому противенству. Озброєний тим-то
Великий Константин зміг численний розбити
Максенієвий полк¹⁶, тож при тім посилаєм
Хоругву, щит у тебе хрестом позначаєм.

МЕЧИСЛАВ

Раду князя сердечно приймаю, й раніше
Я Христа любив щиро і найвседушніше
Побив ідоли, ділом оте доконавши,
За указом, за першим, його собі взявши.
За хоругву полкові сердечно ми вдячні,
За щит, зміцнений хресно, і я маю значно
Свої груди поставити замість щита мічно
Задля князя, ворожі напасті бити звично,
Його владу щитити. О воі! Це злотий
День засяяв, належить радіти достоту.

Тут ХОР проголошує:

Андрій-апостол із ангелами.

Нині день засвітився – о радість премнога,
День прийшов, що звістився для мене від Бога.
Так, це світло, що духом водиме до діла,
Обіцяв тобі, граде, мій Києве милий.
Був у тьмі ти раніше, хоча перед миром
Світлим ділом преславний, але ще кумирам
Темним ти підкорявся, був чорний в безвір'ї,
Отож світлом себе ти осяй неувечірнім!
Але де я? Що бачу? Які іще літа,
Царю вічний, відкриєш? Он світло від світла
Бачу, множитьсь вельми. Отак-то спочатку
З гір струмочок стікає, але наостатку
Він, із іншими злившись, з'єднавши ручаї,
Вже широким потоком тече. Я вбачаю
Таке чудо у славі твоїй, граде Божий.
А на мучених крові в тобі ростуть рожі.
Борис, Гліб – оце віття коріння святого.
Лютість! Брата веде біс проклятого того!¹⁷
Уже бачу: він списа й ножа вибирає.
Але радуйся, граде! Лише прикрашає
Ця скорбота твій образ. А це що, о дивне
Чудо! Гори від півдня! Он світло розливне
І велике з'явилося. Отак сивиною,

Мужі чесні, з'явилися ви переді мною,
І не криє земля вас. Що творите там ви?
В світлі двох убачаю¹⁸: один з одним стали,
Бачу, ристе пильно глибокіі ями
Пересохлими з посту своїми руками.
Скільки люду приходить з країв різних, многих
І князі славнородні – о чудо! – в убогих
Старців хочуть багатства набрати. Я чесних
Бачу лиць тут чимало. Не стільки з небесних
Сфер виходить те світло, як із печер темних, –
Ти-бо, Русіє, небо у прірвах підземних!
Гори київські, отже, збирають безцінну
Утвар ізвідусюди. Я скрізь доброчинну
Красу бачу, неначе вінці дорогії,
Бісери по всіх горах – це храми святії.
Але горе! О царю, гнівливість притримай.
Що за хрещення? Страх і мечі нещадимі!
Граде, гнів це великий отой вогнепальний
Божий суд? Знаю, будеш од того печальний,
Бо якомусь Батию¹⁹ подасть меч огненний.
Ним поглумлений будеш, посічений певно.
Цвіт людей упаде там і швидко зів'яне,
Та не будеш забутий до решти, постанеш,
Богом вибраний, встанеш, подасть Бог віднову,
Поверне доброту, і прославишся знову.
Сьомий вік тебе, граде, світила премногі
В золотій колісниці провозять од Бога.
Мужів мудрих я бачу учительних сильних,
Прехоробрих у бранях, премудрих і дільних.
Серед них два найбільші великі світила
Сяють ясно²⁰. Волоссям один побілілий,
Золота йому митра сивини пречесні
Прикрашає, у другім знаменні небесні
Бачу риси: там зорі і місяць з собою
Поєдналися разом з рвучкою стрілою.
О російська церкво!²¹ Тобі безліч світла
Від світил цих пребуде у нашії літа.
Бачу: другий вояцьку броню міцну має,
Полум'яний увесь він, натхненно палає
Гнівом. Зрю я: он купні полки отак многі
Зловорожі страхає, ламає їм роги²².
Бачу й се: Магомета ворожії гради,
Трясучись, упадають, не мають віради.
Лев якийсь роз'ятрився на сильного мужа²³,
Гострить кігті, та ярість твою не подужа,
Хижий звір той роздертий од тебе небавом,
Ну, а ти наречешся Самсоном преславно.
Ти у мене для цього оружжя прохаєш
Нащо? Сам добродество в щиті своїм маєш –
Хрест Господній, аби на усі супостати
Буть страшним. Так, гадаю, він хоче сказати:
"Твоїм воїном бути зволяє, Андрію,
Цар Петро, допомоги від тебе воляє!
Посприяй, оружничче! Сприяй, вожде міцний,
Чим спроможний, тим буду для тебе помічний".
Ну, а це що за образ за ним поспішає,
Видно обрис наступний, його ж бо являє
Передбачення Боже! Численне й чудесне
Я видовисько бачу. Тут рівнонебесний

Монастир є Печерський, камінні стіни
 Вивишає²⁴, а потім в своїй повній тіні
 Розгортає намета, намет світла повний –
 Це Маріїне житло, осідок духовний.
 Інше чудо явилось: забутий віддавна,
 Мов його не було – а це безпідставно, –
 Он престол, що валявся, – переяславський – долі.
 Постає вельми красно, й на тому престолі,
 Вже посаджено мужа²⁵, а він доброденний,
 Древнім пастирям ревним він, ревний, подібний.
 Ось численні доми я помітив святії,
 А з усього найліпше видовище зрію:
 Дім учених виводять²⁶. О днів тих блаженних
 О Русь наша! Та ж скільки мужів доброденних
 Дім цей створить. Над ними, будовами тими,
 Цих хоромин зиждатель Іван всеславимий²⁷,
 Мов накреслений мріє, о Боже великий,
 Ти відкрий мені радість, і світло, мов ріки,
 Хай на мене поллються! Дай міцність і силу,
 Дай тривалість до того, дай всякому ділу
 Ти сприятливий успіх, і брань дай побідну,
 І здоров'я, державу і тишу безбідну
 Дай обранцю твоєму, Петрові-цареві,
 Вірноносному також Івану-вождеві.

Кінець

ПРИМІТКИ

Перекладено із словенської (церковно-слов'янської) мови за виданням: ЗНТШ. – Т. СХХХ–СХХХІІ. – Львів, 1920–1922.

¹ Дата неусталена: одні історики вважають, що хрещення відбулося 889 року, але більшість спиняються на даті 988 р.

² Ідеться про Івана Мазепу.

³ У ті часи словом “католицька”, тобто “селенська”, позначалася церква як західна, так і східна; західна звалася “римско-католицькою”, а східна – “східно-католицькою” або католицькою грецького обряду.

⁴ Ярополк Святославич князував у Києві в 972–978 рр., був убитий при династичному змаганні Володимиром в м. Родня (теперішній Канів).

⁵ Тут відбито версію, що засновник Києва *Киї* був спершу розбійником.

⁶ Мається на увазі *Константин Великий* (285–337) – візантійський імператор, який удержавив християнську релігію.

⁷ “Я не прийшов кликати праведних, але грішників до покаяння” (“Євангеліє від Св. Матвія”, 9:13).

⁸ Чоловік Марії-Богоматері *Йосип* був теслею.

⁹ *Юліан* – римський імператор у 361–363 роках, був іконоборцем.

¹⁰ Троянська війна між Грецією і Троєю велася через те, що Парис, син троянського царя Пріама, викрав царицю Спарти, дружину царя Менелая Елену і завіз у Трою.

¹¹ *Мошко* – *Мокош*. Т. Прокопович найпевніше взяв перелік давніх язичницьких богів із “Синописса” – короткого викладу історії (вийшов у 70–80-х рр. ХУІІ ст. у Києво-Печерській лаврі).

¹² *Платон* (бл. 427 – бл. 348 рр. до н. е.) – давньогрецький філософ.

¹³ *Епікур* (341–270 рр. до н. е.) – давньогрецький філософ, засновник філософської течії – епікуреїзму, розробив учення про атоми та матерію.

¹⁴ *Сивілли* – дві пророчиці.

¹⁵ *Двір Деспота ясного...* – *Деспот* – правитель залежної від Візантії держави, а також – найвищий титул візантійської правлячої верхівки.

¹⁶ *Максенієвий полк* – військо римського імператора Максенція (280–312), розбите військами Константина Великого у 312 р. Максенцій потонував у Тибрі.

¹⁷ *Брата веде біс проклятого того!* – Ідеться про *Святополка Окаянного* (бл. 980 – 1019), який у династичній боротьбі звелів убити Бориса та Гліба (1015 р.).

¹⁸ Ідеться про *Антонія і Теодосія*, засновників Києво-Печерської лаври.

¹⁹ Ідеться про *татафо-монгольське нашествя* на чолі з ханом Батием, який і здобув Київ.

²⁰ Ідеться про *В. Ясинського*, київського митрополита (був ним у 1690–1707 рр.) та гетьмана Івана Мазепу.

²¹ Ідеться про малоросійську (*українську*) церкву.

²² Тут панегірично оспівується *І. Мазепа*. Ідеться про здобуття Казикерману і Тавані в 1695 р.

²³ *Лев якийсь роз'ятрився на сильного мужа...* – *Лев* – шведський король *Карло ХІІ* (1682–1718), *сильний муж* – *Петро І*.

²⁴ Кам'яну стіну довкола Києво-Печерського монастиря було зведено коштом І. Мазепи в 90-х роках ХУІІІ ст.

²⁵ Переяславська єпископська катедра існувала ще в часи Київської держави. Відновлена на поч. ХУІІІ ст. Першим її єпископом став З. Корнилович.

²⁶ Ідеться про будівництво І. Мазепою нових навчальних корпусів Київської академії, яке розпочалося 1703 року.

²⁷ Тобто *Іван Мазепа*, який дав на будівництво значні кошти.